

Biró Mónika-Anita
KUDARCRA ÍTÉLVE

„Holnap ilyenkor már nem leszek...” – olvasható a regény¹ első sorában, s érezhetjük is, hogy itt valami végzetes tragédia van készülöben. Négy generáció múltja, jelene és jövője válik semmivé egyetlen robbanásban.

Dan Stancát a román kortárs irodalom egyik legnagyobb alakjának tartja a román irodalomkritika, s mégis ezt megelőzően csupán egyetlen regénye, az *Átlátszó sírok* jelent meg magyar fordításban, így a *Robbanásban* egy újabb fontos, mondhatni jogosan várt fordítást köszönhetünk.

Társadalmi nyomásról, az egyén küszködéséről, a rendszerbe való beilleszkedés lehetőségeiről és lehetetlenségeiről, elkerülhetetlen meg hasonlóságokról ír Dan Stanca családragényében, ami történelmi regény is egyben. Szociográfiai pontossággal idézi meg Románia 20. századi történelmi személyiségeit (kiket a könyv egy névmutatóban is jegyez), a kommunizmus idejében s a forradalom utáni korszakban játszódó eseményeket, az akkor uralkodó eszméket, hatalmi formákat. A fikciós vonal szinte észrevétlenül olvad bele a valós események sűrűjébe, de a szöveg non-fikciós olvasatának illúzióját mégis megtöri a sorsszerű események, a visszatérő élet-minták valószerűtlen, igenis fikciós ismétlődése. Így a küzdelmes hétköznapiak, a történelem árnyai új köntösből, a tisztán dokumentarista jelleget mellőzve mutatkoznak meg a történelmi kor és a rendszer által determinált egyszerű ember szem szögéből.

A narráció olykor a jövőbe vagy a múltba ugrik, de viszonylag lineárisan beszéli el, hogy a dédapa, a nagyapa és az apa egyre hevesebben, de mégis sikertelenül törekszenek az értelmiségi, vagy legalább valamilyen hasznos lét kiteljesítésére, s miközben egyre megtagadják felmenőiket, mégis ugyanazokat a hibákat követik el. Szenvednek és menekülnek az előző generáció(k) hibái elől, de életük

1 Dan Stanca: *Robbanás*. Ford.: Koszta Gabriella. Budapest–Csíkszereda, 2021, Kalligram Kiadó – Bookart Kiadó.

főbb mozzanatai mindegyre az azonos mintát követik. A családnak hátat fordítva olyan „ideológiai mentort” találnak, akit megkérdőjelezhetetlenül és vakon követnek, s akik majd hátat fordítva önazonosságvesztésbe taszítják „tanítványaikat”. Még az családalapítások menetét is a mentorok befolyásolják, s közben a romániai kommunizmus nagy eszméi, a nyomás, a rendszer hű szolgálata, az egyetértés és az egyet nem értés egymásnak feszülései a Bolborocea, majd Baniu család minden leszármazottját térdre kényszerítik. Az, hogy a dédapa (születési nevén Marin Bolborocea, a Nichifor nevet a nagyra tartott mentor neve után vette fel), a nagyapa (Emilian) és az apa (Alexandru) mind egy kimagasló, sokakat befolyásoló értelmiségi létre vágnak az aktuális rendszer szolgálatában, vagy éppen ellenében, és az, hogy közben öntudatlanul, sőt pont szándékuk ellen, de ugyanazokat a mintákat követik, s így ugyanazokat a hibákat ejtik, már-már tragikomikussá válik. Az élettörténetek elbeszélésébe szépen, fokozatosan vannak beleszőve ezek a mintázatok, nem türemkednek ki, de újbóli bekövetkeztük gond nélkül szemet szúr, s itt válik tulajdonképpen kissé komikussá az, hogy ezek a férfiak minden erőlködésük ellenére sem veszik észre, hogy újra meg újra elmarasztalt és szégyellt apáik döntéseit hozzák, majd szenvedik meg. Mindez addig fokozódik, míg az utolsó, a lány leszármazott (Andreea) a férfi felmenők cselekvő- és ítélőképességét meg nem hazudtolja, s egy végtelenségig szélsőséges megoldással véget nem vet a létkudarcok sorozatának.

Ezek a férfiak saját belátásukat és a realitást követve talán már a kezdetektől fogva elkerülhetnék a tragikus kimenetelű egyéni és családi sorsot, de a regény világában (ami végtére is a való világ tükröként) az önerőből elért, józan értelmiségi lét nem elérhető. Itt pedig lényeges dologra tapint rá a történet, hiszen valós történelmi korba, valós személyiségek hálójába van ágyazva, így pont ez mutat rá arra, hogy a letűnt század ideológiái milyen mértékben ellehetetlenítették az egyén szubjektív és önazonos létehez, társadalmához és világához fűződő minden viszonyát. A kommunizmus korát már nem, de annak utóregényeit még érzékelő olvasóként biztosan állíthatom (bármilyen aktuális politikai nézetet teljesen mellőzve), hogy Stanca regénye egy történelemkönyveken (messze) túlmenő perspektívát tár fel: a kitörni akaró, de mégis egyszerű ember nézőpontja ez, aki a

felmenőkénél jobb sorsot szán magának és utódainak, mégis életét nem ő maga irányítja, hanem a hatalmat gyakorló rendszer és ideológiai szabják meg sorsának minden fordulatát. Ugyanakkor Stanca regényében még egyfajta burkolt, metafizikai vonatkozású sorszerűség is közrejátszik, ami nem engedi, hogy a hibák sorozatát kizárólagosan a történelmi korszak rovására írassuk.

Érdekes eltolódásnak tartom, hogy ebben a történetben milyen szerepet kapnak a nők: a tulajdonképpeni feleségek, anyák és nagyanyák. A családba beházasodott asszonyok tökéletesen passzívok, a mentorok által összehozott házasságok több értelemben vett elszenvedői (Nichifor és Emilian esetében is), valamint rokonai, unokahúgai is mind a nagyra tartott mentoroknak. Alexandru Németországban már maga lelt rá Helgára, de természetesen ez a lány is valakinek a valakije kell hogy legyen: pont egy német terrorista unokahúga. Mintha a nőknek ebben a történetben nem lenne saját egyénisége és akarata, befolyásos férfiak döntenek házasságukról, utána pedig férjeik egyéni és családi tragédiáit hivatottak ők maguk is vállukon cipelni. Mindvégig vonzó vagy kevésbé vonzó megjelenésük, alázatuk, nem túl éles eszük, a politikától való elhatárolódásuk határozza meg őket, de ugyanakkor van bennük józanság, valamilyen egyszerű bölcsesség, illetve a tisztánlátás ritka képessége, azonban férjeik és fiaik vakok-süketek erre, ritkán kételkedve, mégis egyenesen rohannak bele saját tragédiájukba. A női alakok háttérbe szorítása sematikusán illeszkedik a kommunizmust tematizáló alkotások olyan vonalába, ahol legtöbbször férfi szereplők nézőpontján keresztül jelenítik meg a világot, álljanak azok a társadalmi rangsor bármely lépcsőfokán.

A történet végén ismerjük meg Andreea Bianu Meinhof alakját, aki a család negyedik generációs leszármazottja. Az amúgy éleesebb eszű lányt családi háttére és a múlt megismerése teljes letargiába taszítja. Ellenszegülései és érdektelensége már a kitérés jeleit mutatják, azonban vele kapcsolatban kerül a történetbe egy erős vallási-ideológiai vonal: az iszlám. A lány Németországban kerül egy számára is mentor szerepben fellépő szélsőséges iszlamista férfi hatása alá. Bár ekkorra a kommunizmus lecseng, a történet is utoléri a jelent, s az iszlám nevében elkövetett terrorcselekmények is valós eseményeket idéznek, ez a vonal elsőre kissé túlzásnak tűnt. A kommunizmus az irodalom terén is gyakran visszatérő témakör (igaz, itt fontos kiemelni, hogy az

erdélyi nemzetiségek, s legfőképp a magyarok szemszögéből szokás felénk a témát tárgyalni, a bukaresti, tősgyökeres román emberek nézőpontja kevesebb hangsúlyt kap), Stanca jól is nyúlt hozzá, de itt a regény végén felmerült bennem, hogyan kapcsolódik ide most az iszlám. Persze a családi történet láncolata lezárásért kiált, de miért pont így, egy iszlamista merénylet révén? Az elbeszéltek pontosnak, reálisnak tűnnek, de megbomlik az eddigi keret, az eleve szélsőséges kommunista kontextust egy, az eddigiek szempontjából is radikálisabban szélsőséges nézet váltja, s így a családtörténet mintázata még érvényesül, sőt bekövetkezik a mostanra pattanásig feszült sorozat elvárt robbanása is, de mégis eltolódtak az eddig koherens összefüggések. A történet végére érve mégis beötlött: a szerző nem akart abban a téves hitben hagyni, hogy a történelem nagy hibái lecsengtek, a múltban maradnak, és a jelen mindre megoldást talált, így – saját értelmezésemben – a jelen veszélyeire, az újbóli hibákra is felhívja a figyelmet. Továbbá Stanca az iszlám vonal beemelése után egy újabb csavarral zárja a regényt, hiszen az epilógusban (amiről a könyv fűlszövege egyébként hibásan állítja, hogy Andreea a narrátora) Hani, Andreea iszlamista mentora és felbújtója szólal meg, s maga is kételkedni kezd radikális nézeteiben, Andreea tetteinek helyességében. Akárcsak a korábbi esetekben, a mentor sem marad meg szilárdan addigi hitében, így ez a legutóbbi ideológia, a lezáró eseménysorozat sem bizonyul végül helytállónak sem a történet, sem pedig a történelem kontextusaiban. Így összességében a *Robbanás* nem marad „csak” egy újabb szemelvénye a kommunizmus időszakát itt vagy ott, ilyen vagy olyan újabb szempontból elbeszélő művek halmazának, hanem a történelmi és szociográfiai hűséget is megőrizve válik univerzálissá. Nem az egyes rendszerbeli hibákat emeli ki, hanem egyáltalán a hiba, mint olyan, valóságosságára, örökös meglétére és veszélyeire mutat rá.

Végzőként kiemelném, hogy bár a regény néha olvasást is nehezítő, erős történelmi és ideológiai vonala, a gondolati részekkel teletűzdelt narráció aktívabb olvasást igényel, kevésbé szórakoztat, s néhol inkább nyomaszt, fontos azt is szem előtt tartani, hogy értékes és fontos fordítást tarthat a kezében az olvasó. Koszta Gabriella fordítása nyomán Dan Stanca regénye felhívja a figyelmet arra, hogy érdemes kitekinteni a kortárs román irodalomra, főleg, ha az alkotások a

magyar nyelvű olvasó számára is könnyedén elérhetővé válnak. Mindenképpen érdekes élmény, fontos és szükséges tapasztalat lehet egy ilyen perspektíva megismerése, illetve a Stanca-féle történetláncolat és narráció befogadói átélése mindazok számára, akik a *Robbanás* olvasására szánják magukat.

Réz madárijesztő, 2014
(vörösréz, fa, homok)